

**THE CITY
LAW SCHOOL**
CITY, UNIVERSITY OF LONDON
— EST 1894 —

Η αρχή της δίκαιης δίκης

Ανδριανή Καληντίρη

City Law School (προσεχώς King's College London)

Άρθρο 47

Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου

Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο παρόν άρθρο.

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευέται δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του.

Άρθρο 48

Τεκμήριο αθωότητας και δικαιώματα της υπεράσπισης

1. Κάθε κατηγορούμενος **τεκμαίρεται ότι είναι αθώος** μέχρι αποδείξεως της ενοχής του σύμφωνα με το νόμο.
2. Διασφαλίζεται ο **σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης** σε κάθε κατηγορούμενο.

Άρθρο 41

Δικαίωμα χρηστής διοίκησης

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην αμερόληπτη, δίκαιη και εντός ευλόγου προθεσμίας εξέταση των υποθέσεών του από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης.

2. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει ιδίως:

α) το δικαίωμα κάθε προσώπου σε προηγούμενη ακρόαση πριν να ληφθεί ατομικό μέτρο εις βάρος του,

β) το δικαίωμα κάθε προσώπου να έχει πρόσβαση στον φάκελό του, τηρουμένων των νομίμων συμφερόντων της εμπιστευτικότητας και του επαγγελματικού και επιχειρηματικού απορρήτου,

γ) την υποχρέωση της διοίκησης να αιτιολογεί τις αποφάσεις της.

Δικαστικός έλεγχος

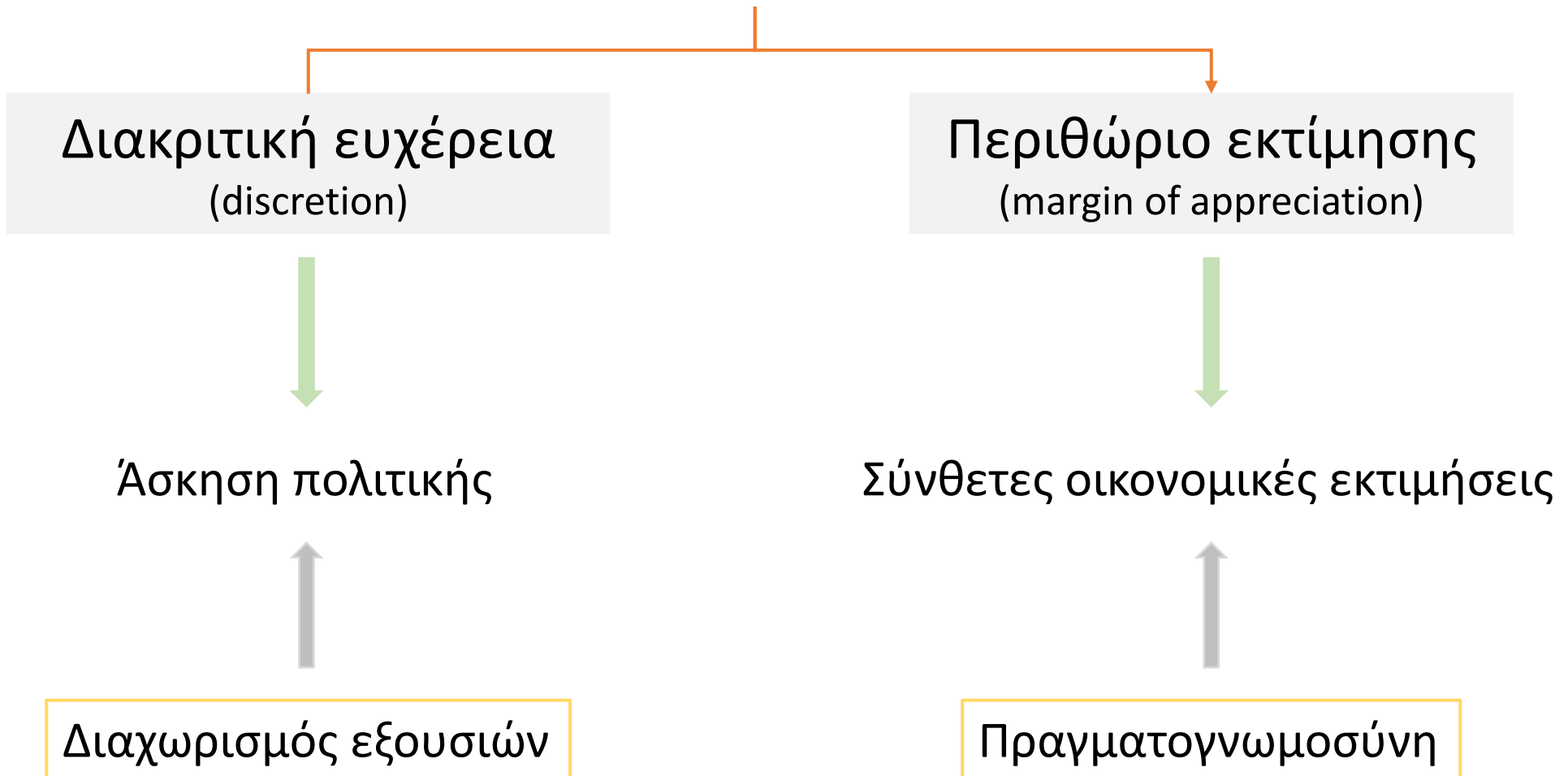
Δικαιώματα
υπεράσπισης

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΗΣ ΔΙΚΗΣ

Τεκμήριο
αθωότητας

Οριακός δικαστικός έλεγχος

Πρόδηλη πλάνη εκτίμησης

Έλεγχος σύνθετων οικονομικών εκτιμήσεων

«Στο πλαίσιο του ελέγχου τον οποίο ασκούν τα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης επί των πολυπλόκων οικονομικών εκτιμήσεων της Επιτροπής στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, δεν εναπόκειται στον δικαστή της Ένωσης να υποκαταστήσει την Επιτροπή στην οικονομική εκτίμησή της.

Εντούτοις, ο δικαστής της Ένωσης οφείλει να ελέγχει μεταξύ άλλων όχι μόνον την ακρίβεια των αποδεικτικών στοιχείων των οποίων γίνεται επίκληση, την αξιοπιστία και τη συνοχή τους, αλλά και αν τα στοιχεία αυτά αποτελούν το σύνολο των ληπτέων υπόψη συναφών στοιχείων για την εκτίμηση μιας σύνθετης καταστάσεως και αν είναι ικανά να θεμελιώσουν τα εξ αυτών αρυόμενα συμπεράσματα.»

Πρόδηλη πλάνη εκτίμησης

(σύνθετες οικονομικές εκτιμήσεις)

Τι είδους ‘πλάνες’
στοιχειοθετούν μια
πρόδηλη πλάνη
εκτίμησης;

- Πλάνη περί τα (σημαντικά) γεγονότα στα οποία στηρίζεται η εκτίμηση
- Παράλειψη ενός συναφούς παράγοντα
- Λήψη υπόψιν ενός μη συναφούς παράγοντα που αλλοίωσε το αποτέλεσμα της ανάλυσης
- Μη ικανοποίηση του απαιτούμενου βαθμού αποδείξεως

Δικαιώματα υπεράσπισης

Δικαίωμα πρόσβασης στο φάκελο

«(...) η πρόσβαση στον φάκελο είναι ελεύθερη για τα άμεσα ενδιαφερόμενα μέρη, μετά από την ανακοίνωση των αιτιάσεων, υπό την επιφύλαξη, μεταξύ άλλων, του εννόμου συμφέροντος των επιχειρήσεων να τηρείται το επαγγελματικό τους απόρρητο, καθόσον η πρόσβαση αυτή στα έγγραφα δεν καλύπτει ούτε τις εμπιστευτικές πληροφορίες ούτε τα έγγραφα εσωτερικής χρήσεως της Επιτροπής ή των αρμοδίων αρχών των κρατών μελών.»

Δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης

«Ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας (...) επιβάλλει, επομένως, να δίνεται στα κοινοποιούντα μέρη η ευχέρεια να γνωστοποιήσουν λυσιτελώς την άποψή τους σχετικά με τον πραγματικό και κρίσιμο χαρακτήρα του συνόλου των στοιχείων επί των οποίων η Επιτροπή σκοπεύει να στηρίξει την απόφασή της.»

Συνέπειες παραβίασης

Μη γνωστοποίηση
ενοχοποιητικού εγγράφου

...μπορεί να οδηγήσει στην ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως **μόνον εφόσον ελλείπει κάθε άλλη έγγραφη απόδειξη** της οποίας οι εμπλεκόμενοι έλαβαν γνώση κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας.

C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P *Aalborg Portland κατά Επιτροπής*, ECLI:EU:C:2004:6, §§ 72-73

Παράλειψη γνωστοποίησης
απαλλακτικού εγγράφου

...μπορεί να οδηγήσει στην ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως εφόσον η προσφεύγουσα θα μπορούσε να είχε **την έστω και περιορισμένη δυνατότητα να διασφαλίσει καλύτερα την άμυνά της**.

C-109/10 P *Solvay κατά Επιτροπής*, ECLI:EU:C:2011:686, § 57

C-265/17 Ρ Επιτροπή κατά UPS

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Το ΔΕΕ κλήθηκε να αποφασίσει αν:

- η μη κοινοποίηση του οικονομετρικού προτύπου, όπως τροποποιήθηκε από την Επιτροπή μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεών της, στοιχειοθετούσε παραβίαση των δικαιωμάτων υπεράσπισης της UPS
- αν μια τέτοια παραβίαση, μπορούσε και έπρεπε να οδηγήσει στην ακύρωση της απόφασης της Επιτροπής

C-265/17 P Επιτροπή κατά UPS - Παραβίαση

36. (...) Λόγω αυτού του προσωρινού χαρακτήρα, η ανακοίνωση των αιτιάσεων ουδόλως εμποδίζει την Επιτροπή να τροποποιήσει την άποψή της υπέρ των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων, χωρίς να υποχρεούται να εξηγή τις ενδεχόμενες διαφορές σε σχέση με τις προσωρινές εκτιμήσεις της οι οποίες περιέχονται στην ανακοίνωση αυτή.

37. Εντούτοις, *εκ των ανωτέρω δεν προκύπτει ότι η Επιτροπή μπορεί να τροποποιήσει μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεων την ουσία του οικονομετρικού προτύπου επί του οποίου προτίθεται να στηρίξει τις αντιρρήσεις της χωρίς να ανακοινώσει την τροποποίηση αυτή στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις και χωρίς να τους παράσχει τη δυνατότητα να εκθέσουν συναφώς τις απόψεις τους. Μια τέτοια ερμηνεία θα ήταν, συγκεκριμένα, αντίθετη στην αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας (...).*

C-265/17 P Επιτροπή κατά UPS - Παραβίαση

«(...) η επιτακτική ανάγκη ταχύτητας που χαρακτηρίζει τη γενική οικονομία του κανονισμού 139/2004 επιβάλλει στην Επιτροπή την τήρηση αυστηρών προθεσμιών για την έκδοση της τελικής απόφασεως. Η Επιτροπή υποχρεούται να συνδυάσει αυτήν την επιτακτική ανάγκη ταχύτητας με τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας.»

- Η Επιτροπή είχε στηριχθεί στην τελική μορφή του οικονομετρικού προτύπου στην απόφασή της.
- Οι τροποποιήσεις του προτύπου ήταν μη αμελητέες.
- Η Επιτροπή είχε τη δυνατότητα να γνωστοποιήσει το πρότυπο αλλά παρέλειψε να το κάνει και δεν προέβαλε καμία εξήγηση για την παράλειψη.

C-265/17 P Επιτροπή κατά UPS - Συνέπειες

(...) Όσον αφορά τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας, το ζήτημα εάν η μη γνωστοποίηση στους μετέχοντες σε συγκέντρωση οικονομετρικού προτύπου δικαιολογεί την ακύρωση της αποφάσεως της Επιτροπής δεν εξαρτάται από τον προηγούμενο χαρακτηρισμό του προτύπου αυτού ως ενοχοποιητικού ή απαλλακτικού εγγράφου (...).

Λαμβανομένης υπόψη της σημασίας των οικονομετρικών προτύπων για την ανάλυση των προοπτικών εξελίξεως των συνεπειών μιας συγκεντρώσεως, αν ετίθετο τόσο ψηλά ο πήχης των απαιτήσεων ως προς την απόδειξη προκειμένου να ακυρωθεί απόφαση λόγω προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας απορρέουσας (...) από τη μη γνωστοποίηση των μεθοδολογικών επιλογών, ιδίως όσον αφορά τις εγγενείς στα πρότυπα αυτά στατιστικές τεχνικές, όπως κατ' ουσίαν υποστηρίζει η Επιτροπή, **τούτο θα ήταν αντίθετο προς τον σκοπό ενθαρρύνσεως της Επιτροπής να ενεργεί με διαφάνεια κατά την κατάρτιση των οικονομετρικών προτύπων που χρησιμοποιούνται στις διαδικασίες ελέγχου των συγκεντρώσεων και θα έθιγε την αποτελεσματικότητα του επακόλουθου δικαστικού ελέγχου των αποφάσεών της.**

C-265/17 P Επιτροπή κατά UPS - Παραβίαση

(...) τα οικονομετρικά πρότυπα είναι, εκ της φύσεως και της λειτουργίας τους, ποσοτικά εργαλεία χρήσιμα για την ανάλυση από την Επιτροπή των προοπτικών εξελίξεως της αγοράς στο πλαίσιο των διαδικασιών ελέγχου των συγκεντρώσεων. Οι μεθοδολογικές βάσεις επί των οποίων στηρίζονται τα πρότυπα αυτά πρέπει να είναι κατά το δυνατόν αντικειμενικές ώστε να μην προδικάζεται η έκβαση της αναλύσεως αυτής υπό την μία ή την άλλη έννοια. Τα στοιχεία αυτά συμβάλλουν, επομένως, στην ενίσχυση της αμεροληψίας και της ποιότητας των αποφάσεων της Επιτροπής, από τις οποίες εξαρτάται εν τέλει η εμπιστοσύνη του κοινού και των επιχειρήσεων στη νομιμότητα της διαδικασίας ελέγχου των συγκεντρώσεων στην Ένωση.

Επιτροπή κατά ICAP (NEX)

Περαιτέρω, όταν η Επιτροπή αποκλίνει από τις κατευθυντήριες γραμμές του 2006 και εφαρμόζει άλλη μεθοδολογία η οποία είναι προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες της κατάστασης των επιχειρήσεων που έχουν διευκολύνει τη σύμπραξη, επιβάλλεται, υπό το πρίσμα των δικαιωμάτων άμυνας, να γνωστοποιείται η μεθοδολογία αυτή στους ενδιαφερομένους, ώστε αυτοί να είναι σε θέση να εκθέσουν τις απόψεις τους σχετικά με τα στοιχεία επί των οποίων η Επιτροπή προτίθεται να στηρίξει την απόφασή της.

Το τεκμήριο της αθωότητας

Αποδεικτικές προεκτάσεις

Το βάρος απόδειξης εναπόκειται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σύμφωνα με το άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003 και πάγια νομολογία.

Η ύπαρξη αμφιβολιών λειτουργεί υπέρ του κατηγορουμένου (τουλάχιστον όσον αφορά την απόδειξη μιας παραβίασης των κανόνων του ανταγωνισμού).

Μολονότι η χρήση τεκμηρίων μπορεί να επιταχύνει και να διευκολύνει την αποδεικτική διαδικασία, ενδέχεται να μην είναι (πάντα) συμβατή με το τεκμήριο της αθωότητας και την αρχή της δίκαιης δίκης, καθώς τα τεκμήρια μεταθέτουν το βάρος της απόδειξης από την Επιτροπή στην επιχείρηση.

(αναφορικά με τη συμβατότητα των τεκμηρίων με την αρχή της δίκαιης δίκης, βλ. C-521/09 P *Elf Aquitaine* κατά Επιτροπής, ECLI:EU:C:2011:620, §62)

ICAP κατά Επιτροπής

257. Το τεκμήριο αθωότητας συνεπάγεται ότι κάθε κατηγορούμενος τεκμαίρεται ότι είναι αθώος μέχρι αποδείξεως της ενοχής του σύμφωνα με τον νόμο. (...)

265. Ενώ η αρχή περί του τεκμηρίου αθωότητας κατοχυρώνεται στο άρθρο 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, το οποίο δυνάμει του άρθρου 6 ΣΕΕ έχει το ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες, η διαδικασία διευθέτησεως στηρίζεται σε κανονισμό ο οποίος εκδόθηκε αποκλειστικά και μόνον από την Επιτροπή (...) και είναι προαιρετική τόσο για την Επιτροπή όσο και για τις οικείες επιχειρήσεις.

266. Ως εκ τούτου, **οι απαιτήσεις που συνδέονται με την τήρηση της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας δεν μπορούν να αλλοιωθούν για λόγους που συνδέονται με τη διαφύλαξη των σκοπών ταχύτητας και αποτελεσματικότητας της διαδικασίας διευθέτησεως, όσο σημαντικοί και αν είναι οι σκοποί αυτοί. Αντιθέτως, η Επιτροπή υποχρεούται να εφαρμόζει τη διαδικασία διευθέτησεως κατά τρόπο σύμφωνο με τις απαιτήσεις του άρθρου 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.**

Παρατηρήσεις

1^η παρατήρηση

Το Δικαστήριο διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην προστασία της αρχής της δίκαιης δίκης - είτε στο πλαίσιο του ελέγχου σύνθετων οικονομικών εκτιμήσεων είτε στο πλαίσιο της διασφάλισης των δικαιωμάτων υπεράσπισης και του τεκμηρίου της αθωότητας.

2^η παρατήρηση

Η ανάγκη διασφάλισης της ταχύτητας και της αποτελεσματικότητας της διαδικασίας πρέπει να συνδυάζεται με τις επιταγές της δίκαιης δίκης και αυτό δυνητικά ενέχει σημαντικές προεκτάσεις ή επιπτώσεις για τον τρόπο με τον οποίο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ερευνά και διαπιστώνει παραβάσεις.

3^η παρατήρηση

Η διασφάλιση των δικαιωμάτων υπεράσπισης και του τεκμηρίου της αθωότητας φαίνεται να μην αφορά πλέον αποκλειστικά την προστασία των εμπλεκόμενων μερών αλλά να συνδέεται ευρύτερα με την ενίσχυση της διαφάνειας και της ποιότητας των αποφάσεων της Επιτροπής και την εμπιστοσύνη του κοινού και των επιχειρήσεων στη νομιμότητα της δράσης της.

- *Επιτροπή κατά UPS, §§ 53 και 55*
- *Επιτροπή κατά ICAP (NEX), § 34*

(επίσης, βλ. *ICAP κατά Επιτροπής, §§ 270-279*)

International
Competition
Network

ICN Πλαίσιο για τις Διαδικασίες ενώπιον Αρχών Ανταγωνισμού (ICN Framework on Competition Agency Procedures)

Ίση μεταχείριση

Διαφάνεια και
προβλεψιμότητα

Γνωστοποίηση έρευνας

Εύλογη διάρκεια

Αντικειμενικότητα και
αμεροληψία

Δικαιώματα υπεράσπισης

Νομική εκπροσώπηση και
δικηγορικό απόρρητο

Γραπτές αποφάσεις

Ανεξάρτητος έλεγχος

Επιπρόσθετα εχέγγυα